

2. Władze polskie podczas II wojny światowej – notatka

---

1. Polski rząd na emigracji

- a) 17.09.1939 r. rząd polski przekroczył granicę Rumunii, gdzie został internowany. Ewakuacja rządu była spowodowana bezpośrednim zagrożeniem rządu ze strony armii radzieckiej (agresja 17.09.) oraz względami politycznymi (możliwość legalnej działalności rządu na emigracji). Na mocy konstytucji kwietniowej prezydent RP miał prawo wyznaczyć swego następcę na czas wojny. Z tego prawa skorzystał Ignacy Mościcki.
- b) **wybór prezydenta** — 30.09. 1939 r. **Prezydentem został Władysław Raczkiewicz** — Prezes Światowego Związku Polaków za Granicą, umiarkowany polityk sanacyjny, na którego godził się zarówno obóz rządowy jak i opozycja.
- c) **utworzenie rządu koalicyjnego** — **30.09.1939 r. w skład którego weszli politycy** partii opozycyjnych (PPS, SL, SN, SP) jak i politycy sanacyjni – rząd o szerokiej płaszczyźnie politycznej. **Władysław Sikorski premierem, ministrem spraw wojskowych, Naczelnym Wodzem i Generalnym Inspektorem Sił Zbrojnych** (dwie ostatnie funkcje od 7.11.1939).
- d) **Rada Narodowa – powołana w grudniu 1939 r.**
- składała się z 22 członków mianowanych przez prezydenta na wniosek premiera; miała być namiastką parlamentu, którego nie można było reaktywować na emigracji. Była więc reprezentacją wszystkich ugrupowań politycznych emigracji
  - Przewodniczącym Rady Narodowej został **Ignacy Jan Paderewski**.
  - **Kompetencje Rady:** zastępowała sejm i senat, miała charakter opiniodawczy dla rządu i prezydenta, posiadała prawo interpelacji rządu (zadawania pytań ministrom).
- e) **program rządu — 18.12.1939 r.**
- Uznanie III Rzeszy za głównego wroga Polski.
  - potwierdzono stan wojny z ZSRR na skutek agresji 17.09.1939 r. (choć oficjalnie wojna nie została wypowiedziana),
  - uznanie nienaruszalności polskiej granicy wschodniej,
  - Prusy Wschodnie, Śląsk Opolski i Gdańsk winny zostać włączone do państwa polskiego.
  - głównym zadaniem rządu będzie walka z okupantem u boku Francji i Anglii, która doprowadzić ma do wyzwolenia kraju.
  - celem rządu ma być stworzenie armii polskiej na Zachodzie i jej wspólna walka z aliantami
  - przejęcie kontroli nad podziemiem w kraju i koordynacja działań

2. Polskie Państwo Podziemne

a) Cele powstania Polskiego Państwa Podziemnego (PPP):

- koordynacja działań i współpraca organizacji konspiracyjnych w kraju z rządem na emigracji,
- objęcie ziem polskich działalnością administracyjną rządu emigracyjnego,
- scalenie organizacji zbrojnych w jedną armię podziemną, która podlegałaby Naczelnemu Wodzowi
- przygotowanie się do przejęcia władzy w chwili wyzwolenia kraju.

b) **Pion wojskowy PPP** tworzyły organizacje uznające zwierzchność Naczelnego Wodza i rządu emigracyjnego.

- **Służba Zwycięstwu Polski (SZP) – powstała 27.09.1939 r.** Na jej czele stał **gen. Michał Karaszewicz – Tokarzewski**. Została ona rozwiązana rozkazem Naczelnego Wodza w listopadzie 1939 r.

- **Związek Walki Zbrojnej (ZWZ) powstał 13.11.1939 r.** Dowódcą ZWZ został **gen. Kazimierz Sosnkowski**, który był członkiem rządu emigracyjnego. Jego zastępcą w kraju został **płk. Stefan Rowecki „Grot”**.
  - Od początku ZWZ przyjmowała koncepcję powstania zbrojnego, za główny cel działalności przyjmując przygotowanie powstania, które miało objąć swym zasięgiem cały obszar okupacji niemieckiej.
  - ZWZ zajmowała się gromadzeniem broni, szkoleniem żołnierzy, wywiadem, przygotowaniem planów konkretnych działań bojowych. Tylko część sił ZWZ prowadziła bieżącą walkę zbrojną z okupantem: **Związek Odwetu, „Wachlarz”** – około 10 – 15% stanu.
- **14.02.1942 r. ZWZ przekształcono w Armię Krajową (AK).**
  - Dowódcy AK:
    - (1) **gen. Stefan Rowecki „Grot”**, do aresztowania w 1943 r.
    - (2) **gen. Tadeusz „Bór” Komorowski** do upadku Powstania Warszawskiego 2.10.1944 r.
    - (3) **gen. Leopold Okulicki „Niedźwiadek”** do 19.01.1945 r. gdy rozwiązano AK.
  - AK prowadziła akcje scaleniową gdyż z założenia miała być armią podziemną skupiającą wszystkie wojskowe organizacje konspiracyjne uznające zwierzchność rządu emigracyjnego.

c) **Pion administracyjny PPP – Delegatura Rządu Na Kraj, na czele której Stał Delegat Rządu na Kraj.**

- Delegat był łącznikiem między krajem a rządem emigracyjnym. W 1944 r. Delegat uzyskał funkcję wicepremiera rządu emigracyjnego, a jego zastępcy zostali ministrami. **Delegaci Rządu na Kraj:**
  - Cyryl Ratajski 1940 – 1942 r.,
  - Jan Piekałkiewicz 1942 – 1943,
  - Jan Stanisław Jankowski 1943 – 1945 gdy został aresztowany przez NKWD
- Delegatura została utworzona w 1940 r. Składała się z departamentów, które odpowiadały ministerstwom (departament oświaty, kultury, spraw wewnętrznych, sprawiedliwości itd.). Był to najważniejszy pion PPP gdyż koordynował działania wszystkich pozostałych. Po wyzwoleniu Delegatura miała być załącznikiem przyszłej władzy.

d) **Pion polityczny PPP** – reprezentacja partii politycznych, które działały na ziemiach polskich pod okupacją. Spełniał rolę parlamentu – miał charakter opiniodawczy w stosunku do administracji.

- Funkcjonowały cztery **partie: Polska Partia Socjalistyczna – Wolność, Równość, Niepodległość (PPS – WRN), Stronictwo Ludowe (SL), Stronictwo Narodowe (SN) i Stronictwo Pracy (SP).**
- Członkowie tych organizacji tworzyli organy je reprezentujące:
  - w 1940 r. utworzono **Polityczny Komitet Porozumiewawczy (PKP)** przy ZWZ,
  - w 1943 r. **Krajową Reprezentację Polityczną (KRP)**
  - w styczniu 1944 r. utworzono **Radę Jedności Narodowej (RJN)**, która miała być załącznikiem powojennego sejmu. Na jej czele stał Kazimierz Pużak.

3. Stosunki między rządem emigracyjnym a ZRRR

a) I etap 17.09.1939 - 22.06. 1941 r.

- wrzesień 1939 r. – mimo agresji na Polskę (17.09. 1939). nie ogłoszono oficjalnie, że państwo polskie jest w stanie wojny z ZSRR. Odezwa Naczelnego Wodza zakazywała jednostkom polskim pierwszym otwierania ognia do Armii Czerwonej,
- rząd emigracyjny w swoim programie z grudnia 1939 r. stwierdził, że Polska jest w stanie wojny z ZSRR. Ogłosił również, że polska granica wschodnia winna zostać nienaruszona,
- w sierpniu 1940 r. rząd emigracyjny ogłosił nowy program, w którym stwierdzono, że w razie przystąpienia ZSRR do wojny po stronie Wielkiej Brytanii konflikt polsko – radziecki może

zostać odsunięty na plan dalszy. Rząd ustalił jednocześnie **warunki współdziałania Polski i ZSRR:**

- ✓ uznania granic sprzed września 1939 r.
- ✓ opuszczenia przez ZSRR zajętych w 1939 r. terenów.

b) II etap 30.07.1941 — 25.04.1943

- W czerwcu 1941 r. III Rzesza zaatakowała ZSRR. Rozpoczęły się rozmowy między Wielką Brytanią i ZSRR w kwestii udzielenia sobie wzajemnej pomocy w zwalczaniu wspólnego wroga.
- **Układ Sikorki – Majski — 30.07.1941 r. — postanowienia:**
  - ✓ traktaty radziecko-niemieckie z 1939 r. zostały uznane za niebyłe,
  - ✓ przywrócono stosunki dyplomatyczne między Polską a ZSRR,
  - ✓ rządy ZSRR i Polski mają udzielić sobie wzajemnej pomocy w walce z III Rzeszą,
  - ✓ zostanie utworzona armia polska na terenie ZSRR, której dowódca zostanie mianowany przez stronę polską (w porozumieniu z ZSRR. Szczegóły związane z organizacją i użyciem polskiej armii określi specjalna konwencja wojskowa).
  - ✓ protokół dodatkowy — amnestia dla obywateli polskich więzionych na terenie ZSRR. Udzielono amnestii Polakom, którzy utracili wolność wskutek agresji ZSRR z września 1939 r. W układzie nie poruszono kwestii granicy wschodniej. Sprawa ta miała zostać rozwiązana w późniejszym terminie.
- **Konwencja wojskowa z 14.08.1941 r. — postanowienia:**
  - ✓ armia polska zostanie zorganizowana jak najszybciej (miała liczyć 30 tys. żołnierzy),
  - ✓ będzie stanowić część sił zbrojnych suwerennego państwa polskiego i organizacyjnie będzie podlegać władzom polskim,
  - ✓ pod względem operacyjnym będzie podlegać władzom radzieckim i będzie wykorzystywana zgodnie z radzieckimi planami operacyjnymi, jednostki polskie zostaną przesunięte na front dopiero po osiągnięciu pełnej gotowości bojowej. Będą działać w jednostkach nie mniejszych od dywizji.
  - ✓ **Dowódcą armii został Władysław Anders** (więziony m.in. w więzieniu radzieckim).
- **Polsko-radziecka deklaracja o przyjaźni — 4.12.1941 r.** Została podpisana podczas wizyty W. Sikorskiego w Moskwie. **Postanowienia:**
  - ✓ Polska i ZSRR będą walczyć z Niemcami aż do ostatecznego zwycięstwa,
  - ✓ po wojnie zapewnią trwałą i sprawiedliwą pokój poprzez „nową organizację stosunków międzynarodowych, opartą na zjednoczeniu krajów w trwałym sojuszu”,
  - ✓ powiększenie armii polskiej do 96 tys. oraz 30 tys. rezerwy — żołnierze mieli otrzymać pełne wyżywienie i uzbrojenie.
- **Pogarszanie się stosunków polsko-radzieckich 1942—1943 r. Przyczyny:**
  - ✓ zaginięcie oficerów i żołnierzy polskich, którzy we wrześniu 1939 r. zostali uwięzieni w Starobielsku, Kozielsku i Ostaszkowie,
  - ✓ odmowa wysłania na front 5 Dywizji gen. Boruty Spiechowicza (tylko ta dywizja uzyskała gotowość bojową — luty 1942 r.), ze względu na braki w zaopatrzeniu w żywność, umundurowanie i broń. Winston Churchill zaproponował Stalinowi przesunięcie ośrodków formowania się Armii Polskiej w ZSRR na południe kraju lub do Iranu — chciał je wykorzystać do obrony Bliskiego Wschodu.
  - ✓ ograniczenie racji żywnościowych dla Armii Polskiej (armia liczyła 96 tys. żołnierzy, racji dostarczono 30 tys.).

- ✓ rząd radziecki nie chciał przywrócić obywatelstwa polskiego ludności niepolskiej, która była obywatelami II RP przed wojną,
- ✓ 30.07.1942 — podpisano protokół o ewakuacji Armii Polskiej do Iranu (80 tys. żołnierzy i 35 tys. cywilów ewakuowało się między kwietniem a sierpniem 1942 r.
- ✓ styczeń 1943 — ludności polskiej cofnięto uprawnienia związane z wykonywaniem radzieckiej ustawy o obywatelstwie.
- ✓ luty 1943 — powstał Komitet Organizacyjny Związku Patriotów Polskich (ZPP) w ZSRR na czele z Wandą Wasilewską. Celem ZPP było zorganizowanie wojska polskiego w ZSRR, które walczyłoby u boku Armii Czerwonej i które kontrolowałaby lewica komunistyczna. ZPP głosił hasła sprzeczne z programem rządu emigracyjnego.
- **sprawa katyńska** — bezpośrednią przyczyną zerwania stosunków. W kwietniu 1943 r. Niemcy ogłosili informację o znalezieniu masowych grobów żołnierzy polskich, zamordowanych przez Rosjan. w okolicach Katynia. ZSRR zaprzeczył tym pogłoskom. Gdy rząd polski zwrócił się z prośbą do Czerwonego Krzyża o wysłanie komisji do ZSRR **rząd radziecki** uznał to za naruszenie sojuszu i **zerwał stosunki z rządem polskim na emigracji 25.04.1943 r.**

4. Katastrofa Gibraltarska 4 lipca 1943 r.

Gen. Władysław Sikorski zginął w katastrofie samolotu po wylocie z Gibraltaru. Okoliczności do dzisiaj nie zostały wyjaśnione. **Naczelnym Wodzem** został **gen. Kazimierz Sosnkowski**, a **premierem Stanisław Mikołajczyk** z PSL.

5. Polskie władze komunistyczne

a) organizacje lewicy komunistycznej aktywowały swoją działalność na ziemiach polskich po agresji III Rzeszy na ZSRR w czerwcu 1941 roku,

b) powstanie PPR 5.01.1942 r.

- wobec olbrzymich postępów armii niemieckiej na froncie wschodnim postanowiono na ziemiach polskich utworzyć organizację lewicy sterowaną z ZSRR, która pomogłaby w walce z Niemcami a jednocześnie przejęła kontrolę nad żywiołowo tworzącymi się lewicowymi organizacjami konspiracyjnymi.
- W Moskwie powstała **Grupa Inicjatywna**, w skład której weszli: **Marceli Nowotko, Paweł Finder i Bolesław Mołojec**.
- po spotkaniu Grupy Inicjatywnej z przedstawicielami organizacji lewicowych w kraju **05.01.1942 r.** w Warszawie **powstała Polska Partia Robotnicza (PPR)**. Program PPR unikał skojarzeń z komunizmem. Nawoływał do:
  - ✓ podjęcia walki z niemieckim okupantem,
  - ✓ walki o niepodległość u boku ZSRR,
  - ✓ nie poruszał kwestii polskiej granicy wschodniej po wojnie.
- **Ramieniem zbrojnym PPR została Gwardia Ludowa (GL)**. Pierwszym oddziałem partyzanckim GL był oddział „Małego Franka”. Do końca 1942 r. na ziemiach pol. działały już 24 oddziały GL.

c) na terenie ZSRR działał **Związek Patriotów Polskich (ZPP)**, an czele z **Wandą Wasilewską**, który zainicjował utworzenie 1 Dywizji Piechoty im. Tadeusza Kościuszki

d) od jesieni 1943 r. PPR dążyła do utworzenia obozu lewicy, który skupiałby wszystkie organizacje i ugrupowania lewicowe na ziemiach polskich. Skutkiem zjednoczenia obozu polskiej lewicy komunistycznej było **utworzenie w nocy 31.12.1943/1.01.1944 r. Krajowej Rady Narodowej (KRN) z Bolesławem Bierutem na czele**, która przyznała sobie uprawnienia ustawodawcze, jako załączek polskiego parlamentu. Był to ośrodek opozycji wobec rządu emigracyjnego na ziemiach polskich. Powstał gdy Armia Czerwona wkraczała na ziemie przedwojennej II RP.